

המצייר

מלאכת הכותב והמוחק

מקור דין כותב

עוד במשנה מובאת דעת ר' יוסי בדין רשום. ורש"י שמשביר שר' יוסי מוסיף שיש חיוב כתיבה גם ברישום ומשמע שלחכמים אין חיוב כתיבה בזה אלא חיוב נפרד

6. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קג עמוד א

משנה... אמר רבי יוסי: לא חייבו שתי אותיות אלא משום רשום, שכן כותבין על קרשי המשכן, לידע איזו בן זוגו. סימן, שהיו עושים בקרשי המשכן, מפני שמפקדון אותו, ולשקיקומו לא יחלפו סדר הקרשים, ואתה ר' יוסי למימך דאפילו לא כתב, אלא קס שני קשימות בעלמא לסימן – חייב.

הרמב"ם מדגיש שרשום הוא תולדת כותב ומהותו ציור צורות (המ"מ מסביר שהרמב"ם מבין את מחלוקת ר' יוסי וחכמים האם החיוב של מצייר הוא משום רשום או משום כותב ומסקן כחכמים שהוא משום כותב)

7. רמב"ם הלכות שבת פרק יא הלכה יז

רשום תולדת כותב הוא, כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל ובשער וכיוצא בהן כדרך שהצירין רושמים הרי זה חייב משום כותב. יש איסור תורה של כותב בציר בעל משמעות

השו"ע התיר לעשות רישום בציפורן

8. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שמ סעיף ה

מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרשומין לסימן, שאין זה דבר המתקיים.

המשנ"ב מסביר שההיתר מצד את העובדה שמדובר ברישום ללא משמעות אות או ציור ולכן מותר כשאינו מתקיים

9. משנה ברורה סימן שמ ס"ק כד

(כד) לרשום בצפורן - ודוקא רשימה כעין קו בעלמא לזכרון שיש בזה איזה ט"ס ומשום דלא חשיב כתב בלא"ה (מהתורה לכן מותר כשאינו מתקיים) רישום של קו שאינו אות ואינו ציור בדבר הניכר אסור מדרבנן (ארה"ש טו ו)

מחיקה

מחיקת אות אחת גדולה שיש במקומה לכתוב שתיים מחייבת וחמורה מכתבת אות גדולה

10. תלמוד בבלי מסכת שבת דף עה עמוד ב

תנו רבנן: כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים - פטור, מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים - חייב. אמר רבי מנחם ברבי יוסי: וזה חומר במחק מבכותב.

הרא"ש לומד חומרה נוספת למחיקה שמחייבת גם במחיקת כתם דיו על מנת לכתוב ולא רק במחיקת אותיות

11. רא"ש מסכת שבת פרק ז סימן ט

ראיתי בתוספתא [פ"ב] וכתב בה נפלה דיו על ספר ומחקו שעוה על הפנקס ומחקו אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב וטעמא לא בריר לן וי"ל דהיינו טעמא דאות שנכתב בטעות כמאן דליתיה דמא ועיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה הלכך אפ"ל שטוש דיו נמי והאי דנקט בברייתא מחק אות גדולה אידי דתני כתב אות אחת גדולה.

במשנה מובאת מלאכת כותב שחייבה בשתי אותיות ומלאכת מוחק שחייבה במוחק על מנת לכתוב שתי אותיות אמנם המשנה לא מגדירה מה מוחקים

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף עג עמוד א

משנה. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת: ...הכותב שתי אותיות, והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות.

משנה נוספת מרחיבה את האיסור לכל לשון. ומוסיפה שחייב בשתי אותיות הוא גם כשלא השלים את המילה שהיתה בכוונתו

2. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קג עמוד א

משנה. הכותב שתי אותיות... בין משם אחד בין משתי שמות, בין משתי סמניות לרש"י בשתי סוגי דיו. לרוב הראשונים אפילו סימן מוסכם שאינו אות, בכל לשון של כל כתבים, ונפץ של כל אומה ואומה - חייב.

...אמר רבי יהודה: מצינו שם קטן משם גדול; שם משמעון ומשמואל, נח מנחור, דן מדניאל, גד מגדיאל. ה"א אתא לאשמועינן ר' יהודה, דאף על גב שלא נגמר מלאכתו, שנתכוין לכתוב תיבה גדולה וכתב מקלה, ולאחר מקלה הוי"א תיבה המתקיימת במקום אחד - חייב

הרמב"ם סיכם שהכותב שתי אותיות חייב ואות אחת פטור אלא אם השלים בה ספר

3. רמב"ם הלכות שבת פרק יא הלכה ט

הכותב שתי אותיות חייב... הכותב אות אחת גדולה כשתים פטור... כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב.

כותב אות אחת פטור יש שהסבירו שפטור מחטאת אך איסורו מהתורה (משנ"ב כב) ויש שהסבירו שאיסורו מדרבנן (מאמר קטז א. חזו"ע הקמו)

הרמב"ם נתן דוגמאות לחיוב אות כפולה

4. רמב"ם הלכות שבת פרק יא הלכה י

הכותב אות כפולה פעמים והוא שם אחד כמו דד תת גג רר שש סס חח חייב, והכותב בכל כתב ובכל לשון חייב ואפילו משני סימניות.

שפה זרה: דעת רוב הראשונים כרמב"ם שחייב. ודעת אור זרוע שאסור מדרבנן וכן נראה דעת הרמ"א (שו"א) ורק במקום צורך גדול סומכים עליו להקל על ידי נכרי (משנ"ב שם מז. וכעין זה בחזו"ע ה קפו).

נושאי הכלים מגדירים את החיוב דווקא כשיש משמעות לשתי האותיות. וכן יש חיוב בכל סימן אפילו אינו אות (כגון סימן שאלה או סימן קריאה דינו כאות ומתחייב עליו)

5. מגיד משנה הלכות שבת פרק יא הלכה י

[י] הכותב אות אחת כפולה וכו'. במשנה וסוגיא שם בגמרא (שם ק"ג:): וכו' יהודה. ונראה מדברי רבינו שאינו חייב אלא כשהן שם אחד ר"ל שיש להם כונה כגון אלו גג דד שכתב אבל אא דאזרזר וכיוצא בהן שאינו מלה אינו חייב וכן נראה מן הגמ':

ופירש רבינו האי שני סימניות שאינן אותיות ידועות בכתב שהן נקראות סימנים בעלמא כגון נוני"ן הפוכים דכתיבי גבי ויהי בנסוע הארון כדמפורש פרק כל כתיבי.

השו"ע מביא דברי הרא"ש באיסור מחיקת דיו

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שמ סעיף ג

המוחק דיו שעל הקלף או שעשה שעל הפנקס, אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות, חייב.

מחיקה במאכלים

המרדכי מביא שיש איסור באכילת עוגות שכותבין עליהם אותיות. והוא מדרבנן כיון שאינו מתכוין לכתוב שם

13. מרדכי מסכת שבת פרק כלל גדול רמז שסט

נשאל לרבינו מאיר על עוגות התינוקות שכותבין עליהן האותיות ותיבות איך אוכלים אותם התינוקות ביום טוב והשיב אי משום מוחק ביום טוב ליכא איסורא דאורייתא במוחק אלא על מנת לכתוב כדאמרין פרק כלל גדול מיהא איסורא דרבנן איכא. ובתינוק אין לחוש דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין עליו להפרישן היכא דלא ספינן ליה בידים:

דברי המרדכי הובאו בב"י בלי חולק

הרמ"א מביא את האיסור למחיקת עוגיות באכילה

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שמ סעיף ג

...הגה: אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות, אף על פי שאינו מכין רק לאכילה, דהוי מוחק. (מרדכי פרק כלל גדול).

וכן החמירו כה"ח (לא) מאמ"ר (שבת קטז יד)

דגמ"ר כותב להקל לגדולים כיון שהוא פס"ר במקלכל, בשינוי, באיסור דרבנן ומותר גם למחמירים בסתם פס"ר באיסור דרבנן

15. דגול מרבבה אורח חיים סימן שמ סעיף ג

...דמקלכל הוא וגם כלאחר יד דאין דרך מחיקה בכך, ומכל שכן אם אינו שובר בידו רק בפיו דרך אכילה, וגם איסור דרבנן ג' שאינו על מנת לכתוב, פשיטא ד' אינו מתכוין מותר אפילו בפסיק רישיה.

ולכן נראה לענ"ד היתר גמור בדבר זה,

... נראה לענ"ד שהיו רגילים לכתוב בכונה שיאכלנו התנוקות לסגולה להתחכם, ועיין בערוך ערך קלר השלישי, וא"כ זה היה מתכוין וגם לאו מקלכל שהרי מחמירים בזה, לכן לא התיר רק לתינוקות. אבל בענין אחר מותר אף לגדולים, והמחמיר יחמיר לעצמו ולא לאחרים:

חזו"ע (שבת ה ר) — מצד הדין אפשר להקל לשוברה ביד אבל עדיף להחמיר לשברה בפה דרך אכילה.

משנ"ב (י) — יש לסמוך על דגמ"ר כששוברה בפה דרך אכילתו.

באותיות מגוף הכתב מותר דאין שם כתיבה עליה וממילא לא שייך בזה מחיקה. מהר"ש הלוי (אור"ח כז). - וכ"כ משנ"ב (טו) כה"ח (לא) חזו"ע (שם)

כתיבה שאינה מתקיימת

16. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קד עמוד ב

משנה. הכותב שתי אותיות בהעלם אחד - חייב... כתב במשקין כמו מי תחיס, שמשיחין, במי פירות כל פירות, באבק דרכים צטיט, לשון אחר: צאנץ דרכים - צאנצו צרט כמו אותיות צעפר נגוב, באבק הסופרים עפזיות של קסת הסופר, ובכלל דבר שאינו מתקיים - פטור.

הביה"ל הביא דברי הרשב"א שקיום האיסור מהתורה אינו חייב להיות קיום לעולם אמנם לא הגדיר מהו פרק הזמן המינימלי שנחשב קיום

17. באור הלכה סימן שמ סעיף ד

ועיין ברשב"א שבת קט"ו ע"ב ד"ה הא דאמרין דלענין חיוב שבת לא בעינן שיכתוב במה שיתקיים הכתב לעולם אלא דמקיימי קצת עד שדרכן של בני אדם לכתוב בהן דברים שאין עשויין לקיימן לעולם אלא זמן אחד כספרי הזכרונות וכיוצא בהן לענין שבת מלאכת מחשבת היא ולא בעינן שיתקיים לעולם כדיו וכעין זה מוכח ג"כ דעת התוס' ד"ה אבל הכא ע"ש ולפ"ז נראה פשוט דהכותב בכלי עופרת הנהוג כהיום בין הסוחרים לכתוב בהן חשבונותיהן לזכרון חייב.

עט שנמחק - בגדר הזמן שבו יש עדיין איסור תורה מביא הגרשז"א שיש אומרים שהוא יום אחד אך מביא ראיות גם שלא מתחייבים מהתורה בקיום ליום אחד

18. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא

...כנים הם דבריו שמהרמב"ם והמ"מ בפ"ט הי"ג משמע דשפיר חייב אם מתקיימת בשבת (אף שלע"ד צ"ע וכי ששר ע"ג ברזל ונחושת א"א שיתקיימו אפילו יום אחד בלבד), ובפרט שגם המנ"ח בקונטרס נר מצוה אות כ"א והחמדת ישראל הבינו כן ... גם ראיתי במשנ"ב בשעה"צ סי' ש"ג אות ס"ח דסובר נמי בדעת הרמב"ם דלא פטור אלא כשאינו מתקיים כלל אפילו יום אחד, אך אעפ"כ אין אני נמנע מלהעיר קצת.

מהרשב"א בשבת קט"ו המובא בביאה"ל סי' ש"מ סעיף ד' ד"ה במשקין נראה שסובר דאף שאין צריכים שיתקיים לעולם אבל צריכים עכ"פ שיתקיים זמן חשוב כיון דקרי ליה ספר זכרונות ואין רגילין כלל לכתוב לזכרון בדיו או על דבר שמתקיים רק יום אחד ולא יותר, ומסגנון הדברים משמע שגם המשנ"ב הבין כן, ועיין גם בנשמת אדם כלל כ"ד ד"ה אבל שכתב "דהא אין דרך לכתוב אלא כדי שיעמוד לזמן מרובה". גם הכותב בדיו על עלה של בצל וחזרין דתניא דפטור מפני שאינו מתקיים חושבני דיכול שפיר להתקיים יום אחד ואולי גם ג' או ד' ימים ואפי"ה פטור. גם פסק השו"ע שם סעי' ה' שמותר לרשום בצפורן על קלף מפני שאינו מתקיים אף שענינו ראות דביום אחד ודאי יכול להתקיים.

וכן דעת הרב אליהו שקינס הוא התקופה שבשביעה נוהגים לכתוב אותה כתיבה. ואם אינו מחזיק כן, הוא דבר שאינו מתקיים

19. הרב מרדכי אליהו - 'תחומין' כרך יא עמ' 107

וכן למעשה פירוש הרשב"א הנ"ל, היינו, ש"קיום" פירושו לא שבת אחת, לא ליום אחד, אלא לתקופה שאנשים רגילים לכתוב, כספרי הזכרונות, כלומר: לתקופה סבירה שאנשים מקיימים את הכתב

השו"ע אסר בכתיבה שאינה מתקיימת אבל התיר התיר לסמן בצימורן על ספר

20. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שמ סעיף ד - ה

סעיף ד: יש לזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן או באפר. אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות (תרומת הדשן סי' ס"ג).

יש מי שאומר שלהחזיק הדס ביד 'ולכתוב' על השלחן חמור יותר ואסור אפילו שלא נוצר כתב כיון 'שאמאן את ידי' (מאמ"ר קטז ז. אמנם נראה מתרומת הדשן שבכתיבה רק כ'שרישומו ניכר לפי שעה' אסור)

סעיף ה: מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרושמיין לסימן, שאין זה דבר המתקיים.

המשנ"ב כתב שבנייר אסור גם בציפורן כיון שהוא עמוק ומתקיים

21. משנה ברורה סימן שמ ס"ק כה

(כה) שאין זה וכו' - ודוקא בקלף הקשה דבזמנא היו כותבין על הקלף אבל על הנייר אסור דמתקיים הוא [אחרונים] ודוקא בצפורן אבל אם רושם באיזה כלי שעושה רשימה עמוקה יותר אף על קלף ועץ אסור דמנכר היטב ומתקיים: (וכ"כ מאמ"ר שם ח)

ובהליכות עולם (ד עמ' רעה) התיר גם בנייר שהיה כבר בימי מרן.

כתב סתרים וכתב על גבי כתב

בירושלמי מובא שכתב על גבי כתב כשמשיב את הראשון חייב וכן המגלה בשבת כתב סתרים חייב משום מושם

22. תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק יב הלכה ד

א"ר חייא בר בא אילין בני מדינא ערומין סגין. כד חד מינהון בעי משלחה מילה מסטריקין לחבריה הוא כתב במי מילין מי עפצים שהוא כתב שאינו נראה וההן דמקבל כתיביא הוא שופך דיו שאין בה עפץ והוא קולט מקום הכתב.

עשה כן בשבת מהו. רבי יוחנן ורשב"ל תרווייהון אמרין והוא שפטור שכתב דיו ע"ג דיו. וסיקרא ע"ג סיקרא כיון שהכתב היה ניכר באותה מידה קודם. אבל אם כתב דיו ע"ג סיקרא. וסיקרא ע"ג דיו חייב שבכך ניכר הכתב יותר. רבי יצחק בר משרשיא בשם רבנן דתמן חייב שמים משום מוחק ומשום כותב:

הפמ"ג כותב שהכתב בכתב סתרים שאינו ניכר איסורו מדרבנן שדומה לכותב

23. פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן שמ

ואותן הכותבים דבר סתר בנייר עם חלב שנחלב ולא נתבשל עדיין, ונבלע בנייר ואין רישומו ניכר, וכשבא לחבירו נותן אותו אצל האש ושלחבת ומתחמם וניכר הכתב ההוא (עיי' בירושלמי שם פרק יב הלכה ד כעין זה), אם עשה כן בשבת יש לומר דחיוב חטאת ליכא, ומכל מקום מדרבנן אסור, דדומה לכותב.

כתיבה בכלים

חותמת

הרוקח כתב שגם כתיבה על ידי חותמת היא כתיבה גמורה ולומד זאת מדיני עבודה זרה

24. ספר הרוקח הלכות פסח סימן רפ

יש שחוקקין עץ אחד בחקיקה מצה או עוף אחת חקוק לסימן אף על גב דמשמע בפ' המביא גט תניינא וכתב ולא חקק מה שנדחקות בדפוס אינה כתיבה דווקא לגבי גט אבל ביום טוב אסור לסמן בו דלא מיבעי לרבי יוסי דמחייב בפ' הבונה משום רושם אלא לדברי הכל לא גרע מקומוס ונקנתום ובאבק דרכי' שאסור וציור בחקק ביום טוב דאסור דדמי להא דאמרינן בע"ז בפ' כל הצלמים (דף מג) טבעת שחותמה שקוע אסור לחתום בה משום לא תעשון אתי הכא נמי הוי ככותב או כמצייר.

כתיבה במחשב

הגרשו"א (נשמת אברהם עמ' תקעה), חזו"ע (שבת הקמ"א) — כתיבה במחשב איסורה מדרבנן כיון שאין דרך כתיבה על ידי ירי של אלקטרונים (כך היה במסכי שפופרת אולם גם במסכי לד אפשר לומר שאין גרף כתיבה ע"י מתחים חשמליים)

הרב קרליץ (ארח"ש הע' נה) — דרבנן כיון שאינו מתקיים.

שבט הלוי (י לז) — דאוריתא. כיון דמתקיים בשעתו ועושה פעולה הנצרכת בשלמותה דהיינו כתיבה המבוקשת זה כבר בגדר המתקיים. ולכן יש גם לחוש לבונה אע"פ שע"מ לסתור. ואינו גרמא כי זו דרך המלאכה.

קירוב אותיות וחלקיהן - פתיחת ספר וסגירתו

המשנ"ב כתב בשם מגן אברהם שצירוף אותיות מוכנות וחיבורם לבסיס אסור משום כותב

25. משנה ברורה סימן שמ ס"ק כב

אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכיוצא בו דהוא כעין כותב וכן אסור להסיר ממנו דהוא כעין מוחק

הרמ"א (שו"ת קיט) התיר שימוש בספר שיש אותיות על חודי דפיו.

26. שו"ת הרמ"א סימן קיט

אשר שאלתם ממני אם מותר לפתוח או לנעול בשבת ספר הכתוב עליו מבחוץ אותיות כדרך שכותבין על הספרים מבחוץ שם הספרים. ואיכא למיחש בזה משום מוחק וכותב בשבת.

...אכן יש למצוא צד היתר בנדון זה, דאיכא למימר הואיל ועומד לפתוח ולנעול אין דרך מחיקה בכך.

(הרמ"א מתייחס לדברי הגמרא בכותב אות אחת בטבריא ובציפורי שחייב כיון שהוא רק מחוסר קרבה ומשמע שהקרבה עצמה אינה מעשה) ... דאף ע"ג דפותח ונועל אינו עושה אלא הקריבה וההרחקה ולא כלום עבד, דהקריבה אינו מעשה כלל. דאין לחלק דשאני התם דכל אות כתוב לגמרי במקום אחד ואינו מחוסר רק הקריבה, אבל כשפותח באמצע אות אחד הוי ככותב. דזה אינו.

אמנם דעת הלבוש להחמיר וכ"כ המג"א (י).

בטעם ההיתר כתב המשנ"ב שאין בזה מלאכה כמו בפתיחת וסגירת דלת שאין בזה בונה.

27. משנה ברורה סימן שמ ס"ק יז

וספר שכתוב עליו בראשי חודי דפיו אותיות או תיבות יש אוסרין לפתחו ולנעלו בשבת דע"י הפתיחה שובר האותיות והוי כמוחק וכן כשנועלו הוי ככותב אבל דעת הרמ"א בתשובה להקל בזה וכן דעת הרבה אחרונים וטעמם דכיון דעשוי לנעול ולפתוח תמיד ליכא ביה משום מחיקה וכתיבה והוי כדלת הנסגר ונפתח תמיד דאין בו משום בנין וסתירה וכן המנהג.

ומ"מ נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר (שש"כ כה הע' ח: ושמעתי מהגרש"ז אוערבך זצ"ל, דבציורים חסרי משמעות אין נוהגים להחמיר):

עוד טעמים להיתר פתיחת הספר:

ט"ז (ב): שאינו כותב את האותיות או מוחקם אלא רק מקרב ומרחיק את חלקיהם זה מזה ודמה למי שמקרב את לספר שאינו מתחייב ועוד שאינו מתכוין

(ומכאן לחלק מאותיות פרוכת שאסורות כיון שאינו מקבעם כלל משא"כ באותיות הפרוכת וכן שם כונתו שיקראו יחד).

חזו"א: כיון שאינו מתכוין וגם הכתיבה לא מתקיימת כיון שעומד לפתוח ולסגור הוא פס"ר בתרי דרבנן (הוב"ד בארח"ש הע' טו)

והוא הדין:

- קירוב חלקי דף קרוע זה לזה לקריאה.
- השלמת תמונה מחלקיה וכתב שאין החלקים נאחזים זה בזה או נתונים במסגרת (שש"כ טז כד. וכעין זה באג"מ א קלה' אם יש איזה חבור

דקובען שלא יזוהו ממקומן יש לאסור. ולדעת הגרמ"א יש לחוש בזה גם לבונה. מאמר
שבת פב

כתיבה בשינוי

המשנה כותבת ששכתיבה באברים שאין דרך לכתוב בהם איסורה מדרבנן

28. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קד עמוד ב

משנה... לאחר ידו כגב ידו, שאלו הקולמוס כאלכעומו, והפך ידו וכתב ברגלו, בפיו, ובמרפקו אפילו ידיו... פטור.

כמו כן כתיבה בשמאל לאדם שרגל לרשום בימין איסורה מדרבנן

29. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קג עמוד א

משנה. הכותב שתי אותיות, בין בימין בין בשמאל... חייב.

גמרא. בשלמא אימין ליחייב - משום דדרך כתיבה בכך, אלא אשמאל אמאי? הא אין דרך כתיבה בכך! - אמר רבי ירמיה: באטר יד שני. ותהוי שמאל ידיה כימין דכולי עלמא, ואשמאל - ליחייב, אימין - לא ליחייב! - אלא אמר אביי: בשולט בשתי ידיו.

לגבי כתיבה ביד שמאל בחותמת או במכונת כתיבה נטיית הפוסקים שהיא מהתורה

30. חזו"ע^א שבת חלק ה' עמוד קמא

ונראה שהחותם אותיות ע"י חותמת אף ביד שמאל חייב. שלפי ההסבר של חידושי הר"ן דהיינו דווקא בכתיבה שהיא מלאכה דקה אין דרך לכתוב אלא בימין, ולכן בשמאל פטור.

אבל בחותמת שיש בה אותיות, הרי אפשר להשתמש בו בשמאל כמו בימין. וכן פסק בספר חוט שני^א ח"א (עמוד קנד). אבל בספר הלכות שבת בשבת^ב ח"ג (עמוד קפט) כתב, שכיון שדרך החותם בחותמת, לחתום בימין, כדי לכיוון החתימה בדיוק, החותם בשמאל פטור. ולפ"ז כשיש צורך גדול לחתום בשבת, יש לעשות החותמת בכתב לועזי, ואז מותר לומר לנכרי שיחתום בשמאלו בחותמת, דהוי תרי דרבנן ע"י נכרי.

וכן הכותב במכונת כתיבה או במחשב שאפשר להשתמש בה ביד שמאל כמו בימין, אם כתב בשמאלו חייב. וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה^א במבוא (פרק א הערה כו). וע"ע בשו"ת שרגא המאיר ח"ג (סי' לט). ובשו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד (סי' עג אות ד) (שכתב כך לגבי כל שינוי), ... ובשלחן שלמה (סי' שמ עמוד שיט) נסתפק בזה (שכתב על דברי הרמב"ם שבשמאל פטור שצ"ע מה הדין במכונת כתיבה וסברתו לבחמיר 'שרגילים לכתוב בה גם בשמאל' שהרי מקלדים בשתי ידיים ונראה קצת שגם דעתו נוטה להחמיר), ולא שבקינן פשיטותא דהאחרונים הנ"ל משום ספקא דהרב שלחן שלמה.

סיכום להלכה – מלאכת כותב ומוחק

כתיבה – אסור לכתוב אפילו אות אחת. ופעמים שיש איסור תורה בכתיבת אות אחת כגון שמשלים בה ספר. וכשאנו משלים יש אומרים שאיסורה של אות אחת מדרבנן (מאמר קטז א. חזו"ע ה קמו) ויש אומרים שלעולם יש באות אחת איסור תורה (משנ"ב שמ כב).

סימנים – סימן בעל משמעות כגון סימן קריאה דינו כאות לעניין כתיבה (ארה"ש טו ז). וסימן חסר משמעות כגון קו פשוט יש בו איסור דרבנן כשהוא מתקיים (שם ו).

ציורים – אסור מהתורה בשבת לצייר ציור בעל משמעות ודינו ככותב (ארה"ש ה ע"פ רמב"ם יא יז).

כתיבה על כתב קיים – כשכותב על כתב קיים, אם משרש את הכתב חייב משום כותב ומשום מוחק ואם מקלקל אסור מדרבנן (משנ"ב כב).

כתיבה שאינה מתקיימת – אם כותב בדבר שאינו מתקיים כגון במים על השולחן או באדים על חלון או שכותב בדיו על דבר שאינו מתקיים כגון עלה של ירק איסורו מדרבנן. והוא הדין כותב במים על עלה של ירק (משנ"ב ט)

חריטה בעור – המשרט על בשרו צורת כתב אסור מדרבנן כיון שאין דרך כתיבה בכך (משנ"ב כב).

סימון בציפורן – מותר לסמן בציפורן על ספר שאינו דבר המתקיים (שו"ע שמ ה) ובספרים שלנו יש אומרים שאסור כיון שהציור רך (משנ"ב כה. בא"ח פקוי ב) ויש מתירים לצורך מצווה (חזו"ע ה קסח)

כתיבה באויר – אם כותב בצבעותיו באויר מותר ואין בזה חשש כתיבה (רמ"א שמ ד)

חותמת – חותמת דינה ככתיבה שאסורה מהתורה ולא מועיל בה שינוי (חזו"ע ה קמא. חוט שני א קנד). ויש אומרים שבשינוי איסורה מדרבנן (שבת בשבת ג קפט).

כתיבה במחשב – כתיבה במחשב איסורה מדרבנן כיון שאין דרך כתיבה בכך וכן כיון שאינה מתקיימת (הגרשו"א בנשמת אברהם עמ' תקעה. חזו"ע ה קמא. הרב קרלין בארה"ש הע נה) ויש אומרים שאיסורה מהתורה כיון שמתקיימת לזמן הנדרש לה (שבת הלוי ו לו).

שינוי – הכותב ביד שאינו מורגל בה או בגב ידו או במרפקו איסורו מדרבנן.

מחיקה – אסור מהתורה למחוק על מנת לרשום שתי אותיות ואפילו מוחק אות אחת גדולה או שמוחק כתם כדי לרשום תחתיו שתי אותיות. ומדרבנן אסור למחוק אפילו שלא על מנת לכתוב (שו"ע שמ ג).

אכילת עוגה – עוגה שכתובים עליה אותיות או ציורים שלא מחומר העוגה יש אומרים שמהדין מותר לחתוך מקום האותיות בסכין אך למעשה נכון להחמיר ולאכולה בפה (חזו"ע שבת ה רי) ויש אומרים שאסור לחתוכה בסכין (משנ"ב יז. כה"ח לא. מאמר יד). ובאותיות שממין העוגה כגון בביסקויטים מותר (משנ"ב שם).

ספר שכתוב בעוביו – ספרים שכתבו על חוד הדפים שלו ובפתיחת הספר מופרדים האותיות מותר לפותחם בשבת (רמ"א שו"ת קיט. חזו"ע ה קנט) כשאין ספר אחר (משנ"ב יז. מאמר יד. שם כ) ויש אומרים (מג"א ו) ולכן טוב לפתוח בשינוי (מאמר יד שם)

דף שנקרע – מותר לקרב את חלקיו זה לזה על מנת לקרוא ממנו (שש"כ כת, ד)



פאזל וחיבור צורות – מותר למקם אותיות משחק זה לצד זה ולהשלים מילים או ציורים ובלבד שלא יהיו החלקים מתהדקים זה לזה או למשטח משותף וכן שלא יהיו במסגרת שמקבעת אותם (שש"כ טז כד).